

วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๓ กันยายน-ธันวาคม ๒๕๕๐

บทความวิจัย

ความเข้าใจเรื่องหลักกรรม กับการคุ้มครองผู้บริโภคด้านยาและสุขภาพ

สุนทรี ท. ชัยสัมฤทธิ์โชค

บทคัดย่อ

“หลักกรรม” นับเป็นหลักธรรมในพุทธศาสนาที่มีความสำคัญมาก เพราะเป็นหลักการที่ส่งเสริมให้เกิดความรับผิดชอบต่อทั้งในระบอบปัจเจกบุคคลและระดับสังคม สำหรับระบอบปัจเจกบุคคลยังแยกย่อยเป็น 3 ระดับ คือ มโนกรรม วาจกรรม และกายกรรม โดยแต่ละระดับมีความเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกัน ผลของกรรมหรือการกระทำของปัจเจกบุคคลเมื่อรวมกันย่อมเกิดเป็นกรรมของสังคม แต่จะเป็นกุศลกรรมหรืออกุศลกรรม ขึ้นกับความรับผิดชอบต่อปัจเจกบุคคลที่เป็นสมาชิกในสังคมนั้น ๆ เมื่อพิจารณาหลักกรรมในลักษณะเช่นนี้ ย่อมเห็นได้ว่าสามารถนำหลักกรรมมาประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาตนเองและสร้างสรรค์สังคมได้ แต่เป็นที่น่าเสียดายว่าความเข้าใจของคนไทยเกี่ยวกับเรื่องหลักกรรมในปัจจุบันสับสนคลาดเคลื่อนไปมาก จึงจำเป็นต้องนำหลักกรรมนี้มาพิจารณาใหม่เพื่อสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องร่วมกัน รวมถึงการพัฒนาให้เป็นเครื่องมือเพื่อใช้ควบคุมกำกับแนวทางในการประพฤติปฏิบัติของชาวพุทธต่อไป ในบทความนี้ ผู้เขียนนำเสนอให้เห็นว่าหลักกรรมสามารถเสริมสร้างความรับผิดชอบต่อปัจเจกบุคคลให้เป็นไปอย่างถูกต้อง เมื่อนำหลักกรรมมา

ประยุกต์ใช้ร่วมกับหลักธรรมอื่นๆ ในงานคุ้มครองผู้บริโภคด้านยาและสุขภาพ หลักกรรมจะช่วยส่งเสริมให้ผู้ที่มีอำนาจหน้าที่ในการคุ้มครองผู้บริโภคเข้าใจบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของตนเองได้อย่างถูกต้อง และกระทำหน้าที่ของตนด้วยความสุข หากเพียงไปในทางที่สร้างบุญกุศลให้เพิ่มพูนขึ้น ทั้งนี้เพื่อประโยชน์สุขของตนเองและสังคมโดยรวม^๑

คำสำคัญ : หลักกรรม การคุ้มครองผู้บริโภคด้านยาและสุขภาพ หลักธรรม พุทธศาสนา

บทนำ

“หลักกรรม” นับเป็นหลักธรรมในพุทธศาสนาที่มีความสำคัญมาก เพราะเป็นหลักการที่ส่งเสริมให้เกิด

^๑ กิตติกรรมประกาศ : ผู้เขียนขอขอบคุณ ศาสตราจารย์ ดร. อภิชาติ พันธ์เสน ที่ได้กรุณาตรวจสอบและแก้ไขบทความจนเสร็จสมบูรณ์ และขอขอบคุณโครงการปริญญาเอกสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และสำนักงานสนับสนุนกองทุนการวิจัยที่ได้ให้การสนับสนุนในการนำเสนอบทความนี้ในการสัมมนา RGJ Seminar Series หัวข้อ สหวิทยาการในศตวรรษ ที่ 21 เมื่อวันที่ 1 กันยายน 2548

ความรับผิดชอบทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและระดับสังคม หากแต่ก็เป็นหลักธรรมที่คนไทยเข้าใจผิด ไขว้เขวกันมากที่สุด จึงทำให้เราไม่สามารถนำหลักธรรมข้อนี้มาใช้ประโยชน์ได้มากเท่าที่ควร ดังที่ท่านพุทธทาสได้ชี้ให้เห็นไว้ว่า

เรารู้จักคำว่ากรรม หรือเรื่องกรรมนี้น้อยเกินไป ไม่ถูกต้อง ไม่สมบูรณ์ตามที่พระพุทธเจ้าท่านประสงค์^๒

ส่วนพระไพศาล วิสาโล ครั้งหนึ่งก็เคยวิพากษ์งานเขียนเรื่อง พุทธพันลัทธิ (Buddhism without beliefs) ของ สตีเฟน แบทซ์เลอร์ นักวิชาการด้านพุทธศาสนาที่มีชื่อเสียงร่วมสมัย ที่เข้าใจเรื่องกรรมเฉพาะตามแนวคิดแบบอภิปรายของอินเดีย ทำให้นักวิชาการท่านนี้ท้าทายว่าเรื่องกรรม การเวียนว่ายตายเกิดเป็นสิ่งที่ไม่จำเป็น ตัดทิ้งไปได้ แต่พระไพศาล วิสาโล ยืนยันความเข้าใจผิดของนักวิชาการตะวันตกท่านนี้ไว้ว่า^๓

ความจริงแล้วหลักคำสอนเรื่องกรรมในพุทธศาสนามีความหมายมากกว่าเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด เพราะกรรมเป็นส่วนหนึ่งของหลักอภิปัจจยตา ถ้าปฏิเสธเรื่องกรรมก็เท่ากับปฏิเสธอภิปัจจยตา

ส่วนพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้อธิบายเพื่อย้ำความสำคัญในเรื่องกรรมว่า^๔

กรรมมิใช่เรื่องที่เรากำลังเชื่อ ใครจะเชื่อหรือไม่เชื่ออย่างนั้น ไม่มีผลต่อกรรม หลักความจริงเป็นอย่างไร มันก็เป็นอย่างนั้น ในแง่นี้ กรรมจึงเป็นความจริงที่ทุกคนควรรู้ และเข้าใจเพราะถึงอย่างไรชีวิต เราก็ต้องเปลี่ยนแปลงไปตามกรรม

พระธรรมปิฎก^๕ อธิบายเพิ่มเติมไว้ด้วยว่า แม้หลักกรรม หรือกฎแห่งกรรม เป็นกฎที่มีความสำคัญมากที่สุดสำหรับมนุษย์ แต่เราต้องเข้าใจด้วยว่า มิใช่ทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นกับมนุษย์เป็นผลมาจากกรรม ความเจ็บไข้ได้ป่วย หรือโรคบางอย่างอาจเกิดจากสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงไป หรืออาจเกิดจากความเสื่อมของสังขาร การอธิบายว่าทุกอย่างที่เกิดขึ้นกับตัวเราเป็นเพราะกฎแห่งกรรม หรือกล่าวโทษแต่กรรมในทุกเรื่องย่อมไม่ถูกต้อง

คำถามที่ตามมาจึงอยู่ที่ว่าแล้วสิ่งที่ทุกคนควรรู้จักควรเข้าใจเกี่ยวกับกรรม ตลอดจนผลแห่งกรรมนั้นเป็นอย่างไร และทำไมชาวพุทธถึงยืนยันว่าหลักกรรมเป็นความจริงที่ปฏิเสธไม่ได้ มิได้เป็นเพียงความเชื่อเท่านั้น และหากหลักกรรมเป็นกฎแห่งความจริงตามธรรมชาติแล้ว การประยุกต์หลักกรรมเข้ากับหลักการสมัยใหม่จะช่วยเสริมสร้างความรับผิดชอบให้แก่มนุษย์ในสังคมปัจจุบันได้อย่างไร และหากเป็นเรื่องที่มีกฎหมายบัญญัติและหลักจริยธรรมวิชาชีพอยู่แล้ว ดังเช่นกรณีของการคุ้มครองผู้บริโภคด้านยาและสุขภาพ การเสริมสร้างความรับผิดชอบด้วยหลักกรรมอีกชั้นหนึ่งยังจำเป็นอีกหรือไม่ หรือการนำหลักกรรมมาประยุกต์ใช้เป็นเพียงความซ้ำซ้อนทางจริยธรรมเท่านั้น หากได้มีความจำเป็นสำหรับสังคมยุคสมัยใหม่

สำหรับบทความนี้ มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อมุ่งตอบคำถามข้างต้นนี้ รวมทั้งเพื่ออธิบายถึงหลักกรรมที่ถูกต้องตามหลักของพุทธศาสนา และการนำหลักกรรมมาอธิบายเชื่อมโยงกับการคุ้มครองผู้บริโภคด้านยาและสุขภาพ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้นำหลักกรรมนี้ไปปฏิบัติเองและสังคมโดยรวม ผู้เขียนตระหนักดีถึง

^๒ พุทธทาส ภิกขุ อุปสรรคของการเข้าถึงธรรม อุปสรรคที่มีอยู่ในคำพูด สุขภาพใจ: กรกฎาคม 2530 หน้า 112-116.

^๓ ดูรายละเอียดได้ใน อาทิตยทอดวง หนังสือพิมพ์ผู้จัดการ รายวัน 17 พฤศจิกายน 2546.

^๔ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) เชื้อกรรม วัฏกรรม แก๊กรรม มูลนิธิพุทธธรรม : ธันวาคม 2545 หน้า 27-28.

^๕ ท่านที่สนใจโปรดศึกษารายละเอียดเพิ่มเติมได้ใน พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2546 หน้า 151-222.

ข้อจำกัดบางประการในการจัดทำบทความนี้โดยเฉพาะ ความรู้เรื่องหลักกรรมที่มีอยู่ค่อนข้างจำกัด ซึ่งอาจส่งผลให้การตีความ หรือการอธิบายเรื่องนี้ได้ไม่สมบูรณ์ถูกต้อง ข้อคิดความเห็นที่ได้นำเสนอไว้ในบทความนี้ จึงมีเป็นเพียงการวิเคราะห์เบื้องต้นที่นำเสนอเพื่อให้มีการแลกเปลี่ยนทางวิชาการ นอกจากนี้ ผู้เขียนยังคาดหวังว่าจะได้รับชี้แนะจากท่านผู้รู้เพื่อประโยชน์ในเชิงวิชาการและเพื่อพัฒนาความเข้าใจของผู้เขียนในเรื่องนี้ให้ถูกต้องสมบูรณ์

การนำเสนอบทความนี้ ผู้เขียนแบ่งสาระสำคัญออกเป็น 4 ส่วน ส่วนแรกมุ่งสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับหลักกรรมที่ถูกต้องของพุทธศาสนา ส่วนที่สองเป็นการอธิบายถึงการคุ้มครองผู้บริโภคด้านยาและสุขภาพของไทย ซึ่งหลักการส่วนใหญ่มีรูปแบบและวิธีการดำเนินงาน คล้ายคลึงกับการดำเนินงานคุ้มครองผู้บริโภคของตะวันตก กล่าวคือ เดิมมีการใช้กฎหมายและหลักจริยธรรมวิชาชีพควบคุมการทำงานเท่านั้น แต่ปัจจุบันสิทธิผู้ป่วย สิทธิผู้บริโภคกำลังได้รับความสนใจเพิ่มมากขึ้น ส่วนที่สามซึ่งเป็นส่วนที่สำคัญที่สุดของบทความนี้ เป็นการนำเสนอถึงแนวทางการนำหลักกรรมมาประยุกต์ใช้เพื่อสร้างความรับผิดชอบในงานคุ้มครองผู้บริโภคด้านยาและสุขภาพ และส่วนที่สี่เป็นการสรุปความและข้อเสนอแนะ

ส่วนที่ 1: หลักกรรม

ความเข้าใจในเรื่องกรรมของสังคมไทย

โดยทั่วไป คนไทยส่วนใหญ่ที่แสดงตนว่าเป็นพุทธมามกะไม่มีปัญหาความเชื่อในเรื่องกรรม แต่มีปัญหาที่ความเชื่อที่มีอยู่นั้น อาจไม่ถูกต้องตรงตามหลักคำสอนในพุทธศาสนา ดังที่เราจะได้ยินได้ฟังในชีวิตประจำวันบ่อยๆ ว่า

“เมื่อทำไม่ดีเอง ก็ให้กันหน้าชดใช้กรรมไปเถิด”

“อะไรก็ได้ สุดแล้วแต่บุญ แต่กรรม”

“กรรมตามสนอง”

ฯลฯ

คำสอนเหล่านี้ถูกต้องตรงกับหลักกรรมในพุทธศาสนาเพียงบางส่วนเท่านั้น เนื่องจากเข้าใจความหมายของกรรมเฉพาะส่วนที่เป็น “ผลของการกระทำ” บ้าง หรือมองเห็นกรรมเฉพาะใน “แง่ลบ แง่ไม่ดี” หรือเข้าใจว่ากรรมเป็นผลร้ายของการกระทำที่ไม่ดีใน “อดีตชาติ” บ้าง ทั้ง ๆ ที่ในหลักพุทธศาสนา กรรม หมายถึงการกระทำที่มีเจตนาเป็นองค์ประกอบ กรรมจึงมีใช่ ผลของการกระทำ และกรรมก็เป็นค่ากลาง ๆ ที่อาจพิจารณาว่าเป็นกรรมดีก็ได้ กรรมชั่วก็ได้ กรรมในอดีต กรรมในปัจจุบัน หรือกรรมในอนาคต ก็ได้ สุดแต่แต่การนำไปใช้

ความเข้าใจหลักกรรม โดยเฉพาะ “กรรมเก่า” ในลักษณะนี้ มีข้อได้เปรียบในแง่ที่อาจใช้เป็นคำปลอบประโลมใจเมื่อต้องทนทุกข์ทรมานในบางเรื่องที่ไม่อาจแก้ไขได้ หากในขณะเดียวกัน ความเข้าใจในลักษณะเช่นนี้ ย่อมสร้างความทุกข์ทรมานให้เกิดขึ้นเนื่องจากไม่มีผู้ใดสามารถแก้ไข “กรรมเก่า” ที่ถูกลิขิตไว้ได้

อย่างไรก็ดี กรรม ที่พุทธศาสนาให้ความสนใจมากกว่า มีใช่ กรรมเก่า หรือกรรมในอดีต แต่เป็น กรรมในปัจจุบัน ทั้งนี้เพราะพุทธศาสนาต้องการให้มีการปรับปรุงแก้ไข มีใช่ให้กันหน้ายอมรับ กรรมหรือการกระทำในปัจจุบันที่มีความเหมาะสมลงตัวมากที่สุด เพราะสามารถนำมาใช้พัฒนาตนเองและสังคม มีใช่กรรมในอดีตที่ผ่านไปแล้วและแก้ไขไม่ได้ หรือกรรมในอนาคตที่ยังมาไม่ถึง ท่านพุทธทาสสรุปในเรื่องนี้ไว้ว่า *กรรมในพุทธศาสนาต้องหมายถึงการกระทำชนิดที่ทำให้หมกกรรมโดยประการทั้งปวง และการปฏิบัติเพื่อให้ถึงความสิ้นกรรมนี้ คือตัวพุทธศาสนา*^๖

อันที่จริงแล้ว ความเชื่อที่คลาดเคลื่อนสับสนเหล่านี้ ส่วนหนึ่งน่าจะสืบทอดมาจากความเชื่อเรื่องกรรมที่มีอยู่ก่อนหน้านี้อยู่แล้ว ความเชื่อที่มีมาตั้งแต่ก่อนยุคพุทธกาล และยังคงดำรงอยู่ในสังคมไทยจนถึงทุกวันนี้ แบ่งออกได้เป็น

^๖ พุทธทาส ภิกขุ อุปสรรคของการเข้าถึงธรรม อุปสรรคที่มีอยู่ในคำพูด อ้างแล้ว หน้า 112-116.

3 ลักษณะ หรือ 3 ลัทธิ คือ ลัทธิ **ปุพเพตเหตุวาท** ลัทธิ**อิสฺสรนิมมานเหตุวาท** และ ลัทธิ **อเหตุอุปจยวาท**

สำหรับลักษณะแรก หรือ ความเชื่อเรื่องกรรมตามลัทธิ **ปุพเพตเหตุวาท** อธิบายว่าความสุขความทุกข์ทั้งปวง นั้นเกิดจากการกระทำในปางก่อน เป็นกรรมเก่าที่ติดตาม บุคคลมา ส่วนลัทธิ **อิสฺสรนิมมานเหตุวาท** อธิบายว่า สุขความทุกข์ทั้งปวงนั้น เกิดจากการบันดาลของ เทพเจ้าผู้เป็นใหญ่ และลัทธิ **อเหตุอุปจยวาท** อธิบาย ว่าความสุขความทุกข์ทั้งปวงนั้นเป็นไปสุดแต่โชคชะตา ลอย ๆ ไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัยใด ๆ เป็นตัวกำหนด

พระพุทธเจ้าได้ทรงนำเอาหลักคำสอนเรื่องกรรมตาม หลักการของพุทธศาสนามาใช้หักล้างกับความเชื่อที่มี มาแต่เดิม สำหรับหลักการของลัทธิกรรมเก่า พระองค์ได้ ทรงสอนให้พิจารณาใคร่ครวญถึงวิธีการดับกรรม หรือ การทำให้กรรมสิ้นไปตามที่ลัทธิกรรมเก่าเสนอไว้ ซึ่งลัทธิ กรรมเก่านี้อธิบายว่าวิธีที่ทำให้กรรมเก่าหมดไป ทำได้ด้วย การบำเพ็ญตะบะกับการไม่ทำกรรมใหม่ แล้วจะทำให้กรรม สิ้นไป สิ้นทุกข์ การบำเพ็ญตะบะที่ว่ำนี้นี้หมายถึงการทำ อุตตกถิณญาณโยค หรือการบำเพ็ญทุกรกิริยาตามที่พระพุทธ องค์เคยทรงบำเพ็ญเพื่อหาทางพ้นทุกข์ ก่อนที่จะทรงตรัส รู้เป็นพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงบำเพ็ญตามวิธีดังกล่าว และวิธีอื่นๆ อยู่ถึง 6 ปี และไม่ทรงพบว่าให้ผลลดความ ทุกข์แต่อย่างใด ด้วยเหตุนี้ จึงทรงเข้าใจได้คือว่าหลักกรรม เก่าของลัทธินี้ ไม่ทำให้สิ้นทุกข์ สิ้นกรรม ดังพุทธพจน์ที่ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ก็เมื่อบุคคลมายุคเอากรรมที่ทำไว้ใน ปางก่อนเป็นสาระ ฉันทะก็ดี ความพยายามก็ดี ว่า **สิ่งนี้ ควรทำ สิ่งนี้ไม่ควรทำ** ก็ยอมไม่มี เมื่อไม่กำหนดสิ่งที่ควร ทำและสิ่งที่ไม่ควรทำ โดยจริงจึงมันคง คั่งนี้ ก็เท่ากับอยู่ อย่างหลงสติ ไร้เครื่องรักษา”^๗

สำหรับคนไทยแล้ว ผู้ที่หลงเชื่อลัทธิกรรมเก่าแต่ลำพัง มักไม่กล้าคิด กล้าทำในสิ่งที่ควรทำเพราะเข้าใจว่าตนเอง ไม่มีทางปรับปรุงชีวิตของตนให้ดีขึ้นได้ ส่วนอีกสองลัทธิก็

เช่นเดียวกัน เมื่อหลักกรรมที่มีอยู่สอนว่าไม่ต้องทำอะไร เลย เพราะสุขทุกข์ทั้งปวงเป็นการบันดาลจากพระเจ้า บ้าง ไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัยบ้าง ถึงมนุษย์จะเข้าไปช่วย ตนเอง หรือแก้ไขปรับปรุงชีวิตตนให้ลดทุกข์และเกิดสุขก็ แก้ไขอะไรไม่ได้

คำสอนเรื่องกรรมตามลัทธิทั้งสามนี้ จึงเป็นเพียงความ เชื่อที่สอนให้มนุษย์ยอมรับเรื่องกรรมง่าย ๆ โดยไม่ต้องทำ อะไร หรือไม่ก็รอคอยการบันดาลของเทพเจ้า หรือรอคอย ความบังเอิญ ซึ่งย่อมไม่สามารถทำให้กรรมสิ้นสุดลงได้ คำสอนที่ว่าไม่ต้องทำอะไรเลยนี้เอง นอกจากไม่มี ประโยชน์และลดคุณค่าของความเป็นมนุษย์ลงแล้ว ยัง นับเป็นจุดแตกหักที่สำคัญกับหลักคำสอนของพุทธศาสนา เพราะการสอนเรื่องกรรมตามแนวพุทธ มีวัตถุประสงค์ ชัดเจนที่ต้องการสอนให้มนุษย์กระทำการอย่างถูกต้องเพื่อ ปรับปรุงแก้ไขให้ชีวิตของตนดีขึ้น แล้วยังสอนให้มนุษย์ รับผิดชอบต่อการกระทำของตนเองอีกด้วย ดังพุทธพจน์ ที่ว่า

“ตนนั้นแหละเป็นที่พึ่งแห่งตน คนอื่นใครเล่าจะเป็นที่ พึ่งได้ ด้วยคนที่ฝึกไว้ดีแล้วนั้นแหละ บุคคลนั้นย่อมเป็นที่ พึ่งที่ทำได้ยาก”^๘

หลักกรรมที่แท้

เมื่อ กรรม หมายถึงการกระทำ ไม่ว่าจะเป็นการกระทำ ในอดีต ปัจจุบัน หรืออนาคตก็ตาม การกระทำนั้นย่อมเป็น กรรม พุทธศาสนายังให้ความสำคัญถึง **เจตนา** เจตนาจึงจัดเป็นกรรมด้วย เพราะเจตนาเป็นตัวความคิด เจตจำนง ความตั้งใจที่จะกระทำการ เมื่อบุคคลลงใจจะ กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง จึงแสดงออกเป็นการกระทำ ทางกายบ้าง วาจาบ้าง ด้วยเหตุนี้ ความหมายที่แท้จริง ของกรรมตามหลักพุทธศาสนาจึงอยู่ที่เจตนา กล่าวให้ ชัดเจนยิ่งขึ้นได้ว่า กรรมในทางพุทธศาสนามีถึงสามระดับ คือ **กายกรรม** เป็นการกระทำที่ปรากฏเป็นรูปธรรมให้เห็น

^๗ ธงติก. 20/501./222:

^๘ ชุ.ธ. 25/22/36

ได้ชัดเจน ระดับที่สองได้แก่ **วจีกรรม** ซึ่งยังเป็นรูปธรรม ส่วนระดับที่สามคือ **มโนกรรม** เป็นการกระทำทางจิตใจในระดับนามธรรม แต่เป็นกรรมระดับที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นจุดเริ่มต้น เป็นตัวการใหญ่ เป็นตัวกำกับการ ความไม่ฝันในชีวิต ความนิยม ความเชื่อ ทฤษฎี ทัศนคติ คุณธรรม ตลอดจนวิถีแห่งอารยธรรม เช่น ทัศนคติที่เชื่อว่ามนุษยชาติจะบรรลุความสำเร็จมีความสุขสมบูรณ์ด้วยการเอาชนะธรรมชาติ ในทางพุทธศาสนาถือว่าเป็นมิจฉาทิฐิ เพราะหลักการดังกล่าวเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติผิดพลาด มุ่งสอนให้มนุษย์เบียดเบียนธรรมชาติ เป็นต้น

การที่พุทธศาสนาอธิบาย กรรม ว่าเป็นการกระทำที่มีที่มาจากเจตนาของมนุษย์ และแสดงผลของมโนกรรม ออกมาในรูปกายกรรม หรือวจีกรรม ย่อมทำให้หลักกรรมสอดคล้องกับหลักความเป็นจริงที่ทุกคนรับรู้ และเข้าใจได้ไม่ยาก ส่วนคำอธิบายที่ซับซ้อนขึ้น พุทธศาสนาอธิบายกรรมโดยใช้หลักความสัมพันธ์ของเหตุและปัจจัยที่เรียกว่า **“ปฏิจจสมุปบาท”** ตามหลักการนี้แบ่งเหตุปัจจัยออกเป็นองค์ 12 คู่ หรือเมื่อประมวลใหม่เป็น 3 ส่วน คือ **กิเลสกรรม** และ**วิบาก** ซึ่งหมายความว่า ส่วนแรกคือ อวิชชา ตัณหา อุปาทาน รวมกันเรียกว่าเป็นกิเลส ส่วน สังขารภพ รวมกันเป็นส่วนที่สองเรียกว่า กรรม และส่วนที่สามได้แก่ วิญญาณ นามรูป สฬายตนะ เป็นต้น รวมเรียกว่าเป็น วิบาก

การอธิบาย กรรม ให้สัมพันธ์กับกิเลสและวิบาก อาจพิจารณาได้จากกรณีที่เรามีความโลภ ซึ่งเป็นกิเลส ก็ไปทำกรรม เช่น ไปลักขของเขา ถ้าสมหวัง ตีใจ มีความสุข เรียกว่าเป็น วิบาก คือผลของกรรม หากจับไม่ได้ เกิดกิเลสกำเริบอีก ก็ไปทำกรรมลักขโมยเพิ่มอีก เกิดเป็นวงจร กิเลส กรรม และวิบากเรื่อยไป การพิจารณาเช่นนี้ กรรมจึงเป็นเรื่องของเหตุผล เกิดขึ้นตามกฎเกณฑ์แห่งเหตุและปัจจัย ก่อนที่จะกระทำกรรมได้จึงต้องมีเหตุจูงใจอย่างใดอย่างหนึ่ง และเมื่อกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดแล้ว ย่อมเกิดผลของการกระทำตามมาทุกครั้ง ทั้งนี้ การพิจารณา

ผลของกรรมว่าจะเป็นกรรมดี กรรมชั่ว อย่างไร ก็ต้องย้อนกลับมาพิจารณาที่เหตุจูงใจ ซึ่งอาจเป็นกิเลส เป็นกุศลมูล อกุศลมูลใด ๆ ก็ได้

การอธิบายหลักกรรมตามที่กล่าวข้างต้น รวมทั้งการชี้ให้เห็นกิเลสย่อมทำให้ขอบเขตความรับผิดชอบในเรื่องกรรมในพุทธศาสนาแตกต่างจากขอบเขตความรับผิดชอบที่บุคคลทั่วไปหรือสังคมเข้าใจกันอย่างน้อยในสามประการ ดังนี้

ประการแรก กรรม หรือ การกระทำนั้น ต้องรวมทั้งมโนกรรม กายกรรม วจีกรรม ตลอดจนผลของการกระทำที่เกิดขึ้น ซึ่งเมื่อเกิดขึ้นแล้ว **กรรมย่อมเป็นของผู้กระทำกรรมนั้นไปตลอด** ดังพุทธพจน์ที่ว่า

“หญิง ชาย คฤหัสถ์ บรรพชิต ควรพิจารณาอยู่เนื่อง ๆ ว่า เรามีกรรมเป็นของตน เป็นผู้รับผลของการกระทำ มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่อาศัย เราทำกรรมอันใดไว้ ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม เราจักได้รับผลของกรรมนั้น” ^๙

“แต่บุคคลทำกรรมใด ด้วยกาย วาจา หรือด้วยใจ กรรมนั้นแหละเป็นของเขา และเขาย่อมพากรรมนั้นไป อนึ่งกรรมนั้นย่อมติดตามเขาไปเหมือนเงาติดตามคนฉะนั้น”

“ฉะนั้น บุคคลควรทำความดี สังสมสิ่งที่จะเป็นประโยชน์ภายหลัง ความดีทั้งหลายย่อมเป็นที่พึงของสัตว์ในปรโลก” ^{๑๐}

ความรับผิดชอบของบุคคลในพุทธศาสนา จึงย่อมรวมทั้งมโนกรรม กายกรรม วจีกรรม ตลอดจนผลของการกระทำที่เกิดขึ้นตามไปด้วย

ประการที่สอง เมื่ออธิบายหลักกรรมที่เชื่อมโยงถึงที่มาของกรรม คือกิเลส และวิบาก หรือผลที่เกิดจากกรรม ย่อมทำให้ความรับผิดชอบต่อกรรมของชาวพุทธแตกต่าง

^๙ อจ. ปญจก.22/57/82

^{๑๐} ส.ส. 15/392/134

ไปจากความรับผิดชอบการกระทำตามหลักการอื่น ๆ ที่มักจำกัดขอบเขตของการกระทำอยู่ที่กายกรรม และผลโดยตรงที่เกิดขึ้นจากการกระทำของตนเอง ความรับผิดชอบที่ขยายกว้างมากขึ้นจนถึงที่มาของกรรมนี้เอง ทำให้ชาวพุทธต้องเฝ้าระวังรับผิดชอบ ต่อ **กิเลส** ที่ทำให้เกิด **มโนกรรม วจีกรรม กายกรรม** ของตนให้เป็นไปอย่างถูกต้อง เหมาะสม

สำหรับคำถามที่ว่า แล้วจะปฏิบัติอย่างไร จึงจะเรียกว่า รับผิดชอบกรรมได้ถูกต้อง เหมาะสม จะได้กล่าวต่อไป

แต่ส่วนสำคัญในนี้อยู่ที่ความรับผิดชอบของชาวพุทธที่ต้องให้ความสำคัญในการเฝ้าระวังกิเลสของตนทั้งส่วนที่เป็นมโนกรรม วจีกรรม กายกรรม และการพิจารณาความรับผิดชอบในเชิง**กระบวนการ**ของกรรมที่เกิดขึ้นเป็นกระแสของการกระทำที่สืบสายไปอย่างต่อเนื่อง มิใช่เป็นความรับผิดชอบเฉพาะบางเหตุการณ์ที่ปรากฏขึ้นเป็นครั้งคราวเท่านั้น โดยหลักการแล้ว ความรับผิดชอบในการเฝ้าระวังกรรมของตนด้วยสตินี้ ถือเป็นหน้าที่ที่สำคัญที่สุดของชาวพุทธและเป็นหน้าที่ตลอดชีวิต

ประการที่สาม นอกจากการแบ่งกรรมโดยทางการแสดงออกเป็น กายกรรม วจีกรรม มโนกรรม รวมทั้งการแสดงวงจรกิเลส-กรรม-วิบาก ตามที่ได้กล่าวแล้ว พุทธศาสนายังจำแนกหลักกรรมในเชิงคุณภาพออกเป็น กรรมดีหรืออกุศลกรรม กับกรรมชั่วหรืออกุศลกรรม หรืออาจแบ่งให้ละเอียดลงไปอีก อาจแบ่งเป็น กรรมดำ กรรมขาว กรรมทั้งดำทั้งขาวปนกัน และกรรมที่ลึคือกรรมไม่ดำไม่ขาวแต่เป็นไปเพื่อความสิ้นกรรม

กรรมดำ หรืออกุศลกรรม หมายถึงการกระทำที่เป็น การเบียดเบียนผู้อื่นให้เดือดร้อน กรรมขาวคือกรรมที่ตรงข้ามกับกรรมดำ กรรมที่ไม่ทำให้อื่นเดือดร้อน กรรมที่ทำให้ผู้อื่นมีความสุข ส่วนกรรมทั้งดำทั้งขาว เป็นกรรมที่ปะปนกัน มีทั้งที่เบียดเบียนและไม่เบียดเบียนผู้อื่นให้เดือดร้อน ส่วนสุดท้าย กรรมที่ไม่ดำไม่ขาวแต่เป็นกรรมที่เป็นไปเพื่อความสิ้นกรรม เป็นกรรมที่อยู่เหนือกรรมทั้งหลาย เพราะเป็นกรรมที่พุทธศาสนาส่งเสริมให้ปฏิบัติ

เพราะถือว่าถูกต้อง เหมาะสม และยังนำไปสู่ความสิ้นสุดของกรรม หรือการดับทุกข์อีกด้วย ความแตกต่างเรื่องกรรมของพุทธศาสนาในประการที่สามจึงอยู่ที่เรื่องของ **การดับกรรม** หรือการทำให้กรรมสิ้นไป

พุทธศาสนาสอนให้เข้าใจหลักกรรมไม่เฉพาะแต่จุดมุ่งหมายเพื่อให้เรากำกับกิเลสที่อาจนำไปสู่มนกรรม วจีกรรม และกายกรรมให้เป็นไปอย่างถูกต้องเท่านั้น หากต้องให้เป็นไปอย่างมีทิศทางที่ชัดเจน คือให้รับผิดชอบถึงขั้นปฏิบัติเพื่อดับกรรม เพื่อทำการทำให้สิ้นไปหรือสิ้นทุกข์นั่นเอง หลักการนี้จึงแตกต่างจากหลักความรับผิดชอบในเรื่องการกระทำที่สอนกันทั่วไป ไม่ว่าจะเป็นหลักกฎหมาย หรือหลักจริยธรรมใด ๆ เพราะถึงหากปฏิบัติตามหลักกฎหมาย หรือจริยธรรมใด ๆ จนครบถ้วนแล้วก็ไม่อาจรับประกันได้ว่าชีวิตจิตใจของเราจะได้รับการพัฒนาจนสิ้นทุกข์ ในขณะที่พุทธศาสนาให้การรับรองว่าการปฏิบัติตามหลักกรรมที่ถูกต้องจะให้ประโยชน์สูงสุดแก่ผู้ปฏิบัติ ทำให้สิ้นกรรม สิ้นทุกข์ได้ และหลักการที่ถูกต้องและเหมาะสมก็คือ การปฏิบัติตามหลัก**อริยมรรคหรือมรรคมืองค์แปด** นั่นเอง

ในส่วนต่อไปซึ่งเป็นส่วนที่สอง จะได้กล่าวถึงหลักการที่ใช้ในการคุ้มครองผู้บริโภคดีด้านยาและสุขภาพโดยเฉพาะในส่วนที่ว่าด้วยเครื่องมือที่ใช้ในการคุ้มครองผู้บริโภค ตลอดจนบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบที่มีอยู่ในงานนี้ ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่คำตอบที่ว่าในกรณีของการคุ้มครองผู้บริโภคดีด้านยาและสุขภาพที่มีหลักวิชาการ กฎหมาย และหลักจรรยาบรรณวิชาชีพกำกับอยู่แล้ว ยังจำเป็นต้องมีการเสริมสร้างความรับผิดชอบด้วยความเข้าใจหลักกรรมอีกชั้นหนึ่งหรือไม่

ส่วนที่สอง : หลักการคุ้มครองผู้บริโภค

ด้านยาและสุขภาพ

โดยหลักการแล้ว การคุ้มครองผู้บริโภคดีด้านยาและสุขภาพนี้ เป็นส่วนการดำเนินงานด้านสุขภาพที่แยกออกจากการรักษาพยาบาลทั่วไป แม้ว่าในหลายครั้ง กิจกรรม

การดำเนินงานมีอาจแยกออกจากกันได้ชัดเจน แต่วัตถุประสงค์ก็กว้างกว่าการรักษาพยาบาล ในขณะที่การรักษาพยาบาลมีวัตถุประสงค์เพื่อให้การบำบัด บรรเทา หรือรักษาให้ผู้ป่วยพ้นจากความเจ็บป่วยทุกข์ทรมานที่เกิดจากโรคหรืออาการอย่างใดอย่างหนึ่งโดยอาศัยองค์ความรู้วิชาการด้านการแพทย์ในการตรวจวินิจฉัย และการรักษาเป็นสำคัญ ส่วนการคุ้มครองผู้บริโภคด้านยาและสุขภาพนั้น ให้ความสำคัญกับทั้งกระบวนการในการรักษาพยาบาลที่ถูกต้อง ผู้บริโภคต้องได้รับความปลอดภัยจากกระบวนการรักษาพยาบาล เมื่อต้องใช้ยา ผู้ป่วยต้องได้รับยาที่ดี มีคุณภาพด้วย การคุ้มครองผู้บริโภคจึงอาจพิจารณาได้ว่าเป็นมิติทางด้านจริยธรรมของการแพทย์และสาธารณสุขที่แยกออกมาต่างหากให้เห็นชัดเจนขึ้น

การที่เรื่องของการคุ้มครองผู้บริโภคมีความสำคัญมากขึ้น เป็นผลมาจากระบบการแพทย์สมัยใหม่ที่แยกบทบาทในเรื่องการรักษาพยาบาลให้อยู่ในความดูแลรับผิดชอบของแพทย์ และเรื่องการปรุงยาให้อยู่ในความรับผิดชอบของเภสัชกร ต่อมาเมื่อเทคโนโลยีทางการแพทย์เจริญก้าวหน้าขึ้นอย่างรวดเร็ว ยาส่วนใหญ่ที่นำมาใช้ในการรักษาพยาบาลก็มีใช่เป็นยาที่มีการจัดปรุงขึ้นเพื่อใช้แต่ละคราว หากเป็นการบริหารจัดการยาเพื่อนำมาสำเร็จรูปจากธุรกิจยามาดำเนินการต่อเพื่อการกระจายยาสำเร็จรูปนี้ไปสู่สถานพยาบาลและสถานที่จำหน่ายยาต่อไป การดำเนินงานในขอบเขตที่กว้างมากขึ้นเช่นนี้ ทำให้ธุรกิจเอกชนเข้ามามีบทบาทในการผลิต การจำหน่ายยามากขึ้นทุกที และการคุ้มครองผู้บริโภค โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับยา จึงไม่อาจเป็นเพียงความรับผิดชอบของเภสัชกรแต่ละคนได้อีกต่อไป แต่เป็นการดูแลยาและผลิตภัณฑ์สุขภาพระดับประเทศ ทำให้ต้องดำเนินการอย่างเป็นระบบ มีหน่วยงานรองรับที่ชัดเจน และมีกฎหมายบังคับเพื่อให้ทุกส่วนยอมรับและนำไปปฏิบัติตามรัฐบาลของทุกประเทศได้จัดให้มีหน่วยงานเฉพาะขึ้นมาทำหน้าที่รับผิดชอบการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับระบบยาของประเทศโดยรวม ทั้งนี้เพื่อให้เป็นไปอย่างถูกต้องและ

ปลอดภัย หน่วยงานที่เข้ามาทำหน้าที่ดังกล่าว ได้แก่ สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา หรือ อย. ซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมาย อย่างไรก็ตาม การจ่ายยาสำหรับผู้ป่วยแต่ละรายยังเป็นไปตามหลักวิชาการที่มีจรรยาบรรณวิชาชีพควบคุมและกำกับข้อบังคับอีกชั้นหนึ่ง

เมื่อเป็นเช่นนี้ ความรับผิดชอบในการดูแลคุ้มครองผู้บริโภคเพื่อให้ได้รับยาที่มีคุณภาพและปลอดภัย จึงมีอาจใช้เฉพาะหลักวิชาการทางการแพทย์หรือทางเภสัชกรรมเท่านั้น หากจำเป็นต้องครอบคลุมถึงการตรวจสอบว่าเป็นไปตามหลักที่กฎหมายยาและจรรยาบรรณวิชาชีพบังคับไว้หรือไม่ ในภาพรวม การคุ้มครองผู้บริโภคให้เป็นไปตามกฎหมายและจรรยาบรรณแห่งวิชาชีพนั้น เป็นหน้าที่ของสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยาและสภาวิชาชีพ สำหรับสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยาได้อธิบายถึงหลักการในการคุ้มครองผู้บริโภคของหน่วยงานไว้ว่าแบ่งเป็น 2 ส่วนหลัก คือการควบคุมผลิตภัณฑ์ก่อนการวางจำหน่ายในท้องตลาดกับการควบคุมหรือเฝ้าระวังภายหลังจากการที่มีการวางจำหน่ายอยู่ในท้องตลาดแล้ว โดยในส่วนที่เป็นการควบคุมก่อนการวางจำหน่าย หมายถึง การที่ผู้นำเข้าหรือผู้ผลิตรายใดจะนำเข้าหรือผลิตยาได้ จะต้องนำยาสูตรตำรับนั้น ๆ มาขอขึ้นทะเบียนสูตรตำรับและขออนุญาตในการนำเข้าหรือผลิตมาก่อน จึงจะดำเนินการได้ ส่วนการควบคุมหลังวางจำหน่าย หมายถึงการควบคุมดูแลผลิตภัณฑ์ที่มีจำหน่ายอยู่ในท้องตลาดว่าได้รับการขึ้นทะเบียน หรือมีการขออนุญาตหรือไม่ อีกทั้งเมื่อมีการนำเข้าหรือการผลิตเพื่อจำหน่ายแล้ว ผลิตภัณฑ์นั้นมีคุณภาพ มาตรฐานตรงตามที่ได้ขอขึ้นทะเบียนไว้กับ อย. หรือไม่ รวมทั้งได้มีการโฆษณาชวนเชื่อที่ก่อให้เกิดความเข้าใจผิดอย่างใดหรือไม่ หากมีการกระทำใดที่ฝ่าฝืนกฎหมายยา และหลักจรรยาบรรณแห่งวิชาชีพ สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา ร่วมกับสภาวิชาชีพโดยเฉพาะสภาเภสัชกรรมจะเข้าดำเนินการจับ ปรับ พักใช้ หรือเพิกถอนใบอนุญาตแล้วแต่ความรุนแรงของปัญหาที่เกิดขึ้น

อย่างไรก็ตาม หลักการที่ปรากฏในกฎหมายยาของไต้หวัน เป็นหลักการที่ได้มีการปรับปรุงแก้ไขครั้งล่าสุดตั้งแต่ปี พ.ศ. 2530 ซึ่งพบว่า การดำเนินการที่ปรากฏหลายอย่าง มิได้เป็นเรื่องที่สมสมัย หรือสอดคล้องกับความเป็นจริงเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัยของสังคมไทย ดังที่พบว่าการคุ้มครองผู้บริโภคในหลายเรื่องมีข้อจำกัด มีอาจกระทำการหรือบังคับให้เป็นไปตามกฎหมายได้ ยกตัวอย่างให้เห็นอย่างชัดเจนได้ในการลักลอบโฆษณาผ่านทางเว็บไซต์ ทั้งที่ตามกฎหมายยาแล้ว เจ้าหน้าที่ของสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยาต้องทำหน้าที่รับผิดชอบตรวจสอบโฆษณาทุกชิ้น และดำเนินการอนุญาตให้โฆษณาได้ ก่อนที่โฆษณาชิ้นนั้นจะปรากฏสู่สายตาของผู้บริโภค แต่ปรากฏว่าเป็นเหลือสุดวิสัยของเจ้าหน้าที่ของรัฐที่จะดำเนินการได้อย่างรวดเร็ว และครอบคลุม เนื่องจากปริมาณของการลักลอบโฆษณาที่สูงมาก และการเปลี่ยนแปลงแต่ละหน้าของเว็บไซต์ที่เป็นไปอย่างรวดเร็ว จนอาจกล่าวได้ว่ากฎหมายไทยที่ผ่านมาไม่อาจดำเนินการใด ๆ ที่เกี่ยวกับกับการลักลอบโฆษณาและขายยาผ่านทางอินเทอร์เน็ตได้ ซึ่งโดยข้อเท็จจริงปัญหานี้ก็เป็นปัญหาของทั่วโลก

ส่วนกรณีของจรรยาบรรณแห่งวิชาชีพในปัจจุบัน พบว่ามีหลายเรื่องที่ไม่อาจนำมาใช้ดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งกับผู้ประกอบวิชาชีพได้ เพื่อก่อให้เกิดการคุ้มครองผู้บริโภคได้ ยกตัวอย่างในเรื่องของการแขวนป้ายของเภสัชกรที่ร้านขายยา ซึ่งไม่สามารถดำเนินการให้เป็นไปตามกฎหมายได้ ในที่สุดจึงมีการแก้ไขกฎหมายให้หมายเฉพาะการจัดให้มีเภสัชกรประจำร้านยาเฉพาะในช่วงเวลาบางช่วงที่แจ้งไว้กับสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยาเท่านั้น ไม่จำเป็นต้องบังคับให้เป็นไปตามเวลาเปิดและปิดของร้านยาอีกต่อไป การแก้ไขให้เรื่องนี้ถูกล่วงไปในลักษณะนี้ ย่อมทำให้เจตนารมณ์ของกฎหมายที่มีมาแต่เดิมเบี่ยงเบนไป ไม่สามารถบังคับใช้กฎหมายหรือหลักจรรยาบรรณแห่งวิชาชีพให้ทำหน้าที่คุ้มครองผู้บริโภคได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ อย่างไรก็ตาม การแก้ไข

กฎหมายครั้งนี้อาจพิจารณาได้ว่าเป็นการทำให้กฎหมายเรื่องนี้สอดคล้องกับความเป็นไปได้ซึ่งน่าจะนำไปสู่การบังคับใช้ได้จริง แต่ส่วนที่จะมีการบังคับใช้จริงหรือไม่นั้น ยังคงเป็นอีกประเด็นหนึ่ง

หากพิจารณาถึงการคุ้มครองผู้บริโภคที่ครอบคลุมและเป็นระบบให้มากขึ้นแล้ว การนำหลักการคุ้มครองผู้บริโภคมาอธิบายเชื่อมโยงกับระบบยาของประเทศก็เป็นอีกวิธีหนึ่งที่จะช่วยให้เราเข้าใจถึงเส้นทางของยาได้ดีขึ้น เส้นทางที่ว่านี้มีจุดเริ่มต้นจากแหล่งผลิตมาจนถึงตัวผู้บริโภค ซึ่งอาจเรียกว่าระบบยา ภายในระบบยาที่จะมีระบบย่อย ๆ ทั้งหมด 4 ระบบ ซึ่งได้แก่ ระบบการคัดเลือก ระบบการนำเข้าและผลิตยา ระบบการกระจายยา ระบบการใช้ยา โดยวิธีนี้เราสามารถเข้าใจเส้นทางของยา ตลอดจนจุดต่าง ๆ ที่ต้องควบคุมดูแลเพื่อให้ผู้บริโภคได้รับยาที่ดี มีคุณภาพ

หากพิจารณาถึงการคุ้มครองผู้บริโภคในขั้นตอนของระบบการคัดเลือกยา ก็ย่อมหมายถึงขั้นตอนการตรวจสอบในระดับประเทศก่อนที่จะมีการอนุญาตให้นำยาตัวใดตัวหนึ่งมาใช้ภายในประเทศว่ายาตัวนั้น มีความปลอดภัยมากน้อยเพียงใด ซึ่งในแต่ละประเทศให้ความสำคัญกับการดูแลรับผิดชอบประเด็นนี้แตกต่างกันไป บางประเทศอาจกำหนดให้มียาบัญชแห่งชาติทางด้านยา หรือบัญชียาหลักแห่งชาติเพื่อให้เป็นกรอบกว้างๆ ในการพิจารณาคัดเลือกยาเข้าประเทศ บางประเทศอาจให้ความสำคัญกับระบบการอนุญาตให้มีการใช้และจำหน่ายยาอย่างกว้างขวางทั่วโลก ไม่ยอมให้นำยาที่อยู่ในระหว่างขั้นตอนการศึกษาวิจัยโดยไม่มีการศึกษาในเรื่องความปลอดภัยยืนยันเข้ามาใช้ในประเทศ เป็นต้น ในเรื่องนี้พบว่าในอดีตประเทศไทยได้เคยยินยอมให้มีการนำเข้ายากุมกำเนิดชนิดฉีดเข้ามาทดลองใช้ในประเทศตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2508 ก่อนหน้าที่ยาตัวเดียวกันนี้จะมีการรับรองยืนยันความปลอดภัยให้ใช้ในสหรัฐอเมริกา ประมาณ 20 ปี หรือในปี พ.ศ. 2528 สหรัฐอเมริกาก็สนับสนุนการออกกฎหมายเพื่อให้บริษัทยาของคนซึ่งเป็นบริษัทข้ามชาติ

สามารถส่งยาที่ได้รับอนุญาตให้จำหน่ายในประเทศ ออกไปจำหน่ายยังประเทศกำลังพัฒนาอื่น ๆ ได้ เรียก ยากลุ่มนี้ว่า “Export only Drug”

ส่วนการคุ้มครองผู้บริโภคในเรื่องการนำเข้าและการผลิตยา หมายถึงขั้นตอนในกระบวนการตรวจสอบให้ได้ว่า ยาที่นำเข้ามาหรือผลิตขึ้นมีคุณภาพ มาตรฐาน ไม่มี ปัญหาในเรื่องวัตถุอันตรายคุณภาพ ยาผิดมาตรฐาน ยาปลอม หรือเป็นการผลิตโดยอุตสาหกรรมยาที่ยังไม่ได้รับการรับรองว่าเป็นไปตามหลักเกณฑ์วิธีการผลิตยาที่ดีทาง เกษตรกรรม เป็นต้น

สำหรับการตรวจสอบระบบการกระจายยากี่เพื่อชี้ให้เห็นว่าเส้นทางต่าง ๆ จากผู้ผลิตมายังผู้จัดจำหน่าย รวมทั้งผู้ส่งใช้ยาอย่างไร เป็นไปด้วยความถูกต้อง เหมาะสมหรือไม่ โดยหลักการแล้ว ยาหลายรายการที่มีใช้ ยาสามัญประจำบ้าน อาทิ ยาอันตราย ยาควบคุมพิเศษ ย่อมสมควรถูกกระจายยาสู่ผู้บริโภคโดยผ่านการ ตรวจสอบและส่งมอบโดยแพทย์ เกษตรกร หรือบุคลากรที่มีความรู้เพียงพอ รวมตลอดถึงเรื่องการให้ข้อมูลความรู้ แก่ผู้บริโภคที่ปัจจุบันมีแนวโน้มเป็นการให้ความรู้ แบบ แอบแฝง มุ่งโฆษณาชวนเชื่อเพื่อให้มีการบริโภคยามาก ๆ ซึ่งอาจส่งผลให้เกิดอันตรายจากการบริโภคยาเกินขนาดได้ ง่าย จึงจำเป็นต้องควบคุมข้อมูลความรู้เรื่องยาให้อยู่ ภายใต้หลักเกณฑ์ที่ถูกต้องและเหมาะสม

ระบบการใช้ยาเป็นระบบยาอยู่ยในระบบที่ล้าซึ่งมีความสำคัญมาก หากปัจจุบันมีข้อจำกัดในเรื่องการ รวบรวมฐานข้อมูลการใช้ยาของทั้งประเทศ จึงทำให้ไม่มี ข้อมูลในเรื่องสัดส่วนของผู้ป่วยที่ได้รับอันตรายจากการใช้ ยา สัดส่วนของผู้ที่เกิดอาการข้างเคียงจากการใช้ยา การ เรียกร้องให้แพทย์และบุคลากรทางการแพทย์ร่วมกัน รายงานถึงอาการไม่พึงประสงค์หรืออาการข้างเคียงที่เกิด จากยาโดยสมัครใจ ปรากฏว่าสัดส่วนของการรายงาน กลับมาน้อยมากเมื่อเทียบกับการใช้ยาของทั้งประเทศ เพราะแพทย์จำนวนหนึ่งมีทัศนคติผิด ๆ ว่าการรายงาน อาการไม่พึงประสงค์ย่อมหมายถึงการรายงานความ

บกพร่องหรือข้อผิดพลาดจากการสั่งใช้ยา จึงมักไม่ให้ความร่วมมือ ส่วนข้อมูลที่มีผู้รายงานกลับมา ก็ขาดการ วิเคราะห์อย่างเป็นระบบ เชื้อถือได้ เพื่อนำมาใช้เป็น แนวทางในการปรับปรุงระบบการคัดเลือกยา และการใช้ ยาโดยรวมของประเทศ

จากการพิจารณาถึงหลักการในการคุ้มครองผู้บริโภคที่ใช้เป็นหลักในปัจจุบัน อาจพอสรุปได้ว่าประกอบด้วย หลักการใหญ่ ๆ อย่างน้อยที่สุด 3 หลักการ คือ หลักการ ในเชิงวิชาการด้านการแพทย์และสุขภาพ หลักการในเชิง กฎหมายและจรรยาบรรณวิชาชีพ และหลักการคุ้มครอง ผู้บริโภคตามระบบยา โดยมีข้อสังเกตที่สำคัญหลักการใน การคุ้มครองผู้บริโภคกำลังสร้างให้เป็นสถาบันหรือระบบที่ ห่างไกลจากความทุกข์ของผู้บริโภคมากขึ้นทุกที ดังที่จะ พบว่า หลักการแรกที่เน้นความรู้ในเชิงวิชาการทาง การแพทย์และสุขภาพเป็นการคุ้มครองผู้บริโภคที่ให้ความสำคัญแก่แพทย์ เกษตรกร และบุคลากรสาธารณสุข เน้นความรับผิดชอบและความถูกต้องในเชิงวิชาการทาง การแพทย์และสุขภาพ ทำให้แพทย์ เกษตรกร และบุคลากร สาธารณสุขมีบทบาทและความรับผิดชอบในฐานะผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญที่อยู่เหนือผู้บริโภค ผู้ป่วย หรือผู้ใช้ยา การ ตัดสินใจใด ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการรักษาพยาบาล ตลอดจน การเลือกใช้ยา และการจ่ายยายังมีลักษณะที่เป็นการ ตัดสินใจโดยแพทย์ เกษตรกร และบุคลากรสาธารณสุข เกือบโดยสิ้นเชิง (Paternalism) แม้ในสังคมตะวันตก จะพยายามแก้ไขสภาพการณ์ในลักษณะเช่นนี้ ด้วยการนำ หลักการจริยธรรมตะวันตกเข้ามาใช้^{๑๑} มีความพยายามที่ จะให้ผู้ป่วย ผู้บริโภคได้รับข้อมูลและความรู้ที่เพียงพอ จนถึงขั้นของการมีส่วนร่วมในการเลือกและตัดสินใจใน การรักษาพยาบาลและการใช้ยาใด ๆ เพราะถือว่าเป็น

^{๑๑} ดูหลักการวิเคราะห์ด้วยจริยธรรมตะวันตกจาก Tom L. Beauchamp and James F. Childress, *Principles of Biomedical Ethics*. 5th edition Oxford University Press: 2001.

อำนาจอิสระ (autonomy) ที่ผู้ป่วย หรือผู้บริโภครควรดำเนินการได้เอง แต่รูปแบบการดำเนินการที่ให้ผู้ป่วยลงนามในเอกสารยินยอม (informed consent) ให้แพทย์ตัดสินใจทำการแทน ย่อมสะท้อนว่าอำนาจอิสระของผู้ป่วยหรือผู้บริโภคมักมีขอบเขตจำกัดในระดับหนึ่งเท่านั้น トラบเท่าที่ประชาชนแต่ละกลุ่มมีความรู้ที่แตกต่างกันมาก ผู้ป่วยหรือผู้บริโภคมักต้องพึ่งพิงการตัดสินใจของแพทย์ เภสัชกร และบุคลากรสาธารณสุข เมื่อเป็นเช่นนี้ ทำให้หลักการคุ้มครองผู้บริโภคในเรื่องการปกป้องมิให้เกิดอันตรายแก่ผู้ป่วย (Do no harm) ซึ่งถือว่าเป็นหลักการเดียวที่ได้ตกทอดมาแต่สมัย ฮิปปોકเรติส บิดาแห่งการแพทย์ตะวันตกยังคงมีความสำคัญ อย่างไรก็ตาม ในยุคที่บรรษัทข้ามชาติมีอิทธิพลอย่างมากต่อการสั่งจ่ายยาของแพทย์ เภสัชกร และบุคลากรสาธารณสุข ทั้งที่ผ่านมาในรูปแบบการสนับสนุนการวิจัย การศึกษา การอบรมและการประชุมวิชาการ ฯลฯ การนำหลักการคุ้มครองผู้บริโภคมาใช้ในลักษณะเช่นนี้ ย่อมไม่สามารถเสริมสร้างความรับผิดชอบใด ๆ เพิ่มเติมได้

โดยข้อเท็จจริงแล้ว หลักในการคุ้มครองผู้บริโภค การบังคับในกฎหมายและหลักจรรยาบรรณวิชาชีพนั้นมีที่มาจากพัฒนาการหลักการด้านจริยธรรมทางการแพทย์ที่ฮิปปોકเรติสวางไว้ หากความแตกต่างที่สำคัญน่าจะอยู่ที่หลักการในยุคนี้ใช้วิธีการปฎิญาณตนต่อหน้าสังคักดิ์สิทธิ์ว่าตนจะทำหน้าที่ด้วยความรับผิดชอบต่อสูงเป็นการสาบานด้วยชีวิต ดังที่ปรากฏใน Hippocrates Oaths ส่วนหลักการคุ้มครองผู้บริโภคที่ใช้เป็นหลักอยู่ในปัจจุบันปรับเปลี่ยนจากการบังคับโดยการปฎิญาณตนมาสู่การบังคับใช้ให้เป็นไปตามหลักกฎหมาย หากผู้ใดฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามจะมีบทลงโทษตายตัวที่ชัดเจน ตามประเภทและขนาดของความผิด ซึ่งอาจเป็นไปในลักษณะการเปรียบเทียบความผิดเพื่อปรับ จำคุก หรือ การพักใช้ และเพิกถอนใบอนุญาต สำหรับโทษสูงสุดคือการประหารชีวิตนั้น มีเฉพาะในกรณีร้ายแรงที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับ

ยาเสพติดให้โทษเท่านั้น ซึ่งมีใช้กรณีปกติของการคุ้มครองผู้บริโภคโดยทั่วไป

นอกจากการคุ้มครองผู้บริโภคด้วยหลักของการบังคับใช้กฎหมายแล้ว แพทย์ เภสัชกร และบุคลากรสาธารณสุขต้องประพฤติปฏิบัติตามจรรยาบรรณแห่งวิชาชีพโดยมีสภาวิชาชีพ (Professional Council) ทำหน้าที่ตรวจสอบรับรอง การมีสภาวิชาชีพทำหน้าที่ดังกล่าว แม้ว่าจะมีข้อดีในการพิจารณาปัญหาที่เกิดขึ้นได้ดีกว่าเพราะสามารถวิเคราะห์เจาะลึกไปตามความรับผิดชอบของแต่ละสาขาวิชาชีพ แต่จากการดำเนินงานของสภาวิชาชีพที่ผ่านมา ส่วนใหญ่สภาวิชาชีพก็มีแนวโน้มที่จะปกป้องคุ้มครองผลประโยชน์ส่วนตนไว้ก่อน ผลการพิจารณาหลายครั้ง ยังพบว่าเป็นการให้ความช่วยเหลือเพื่อป้องกันตนเองมากกว่าปกป้องผู้บริโภค ทั้งนี้เพราะว่าการพิสูจน์ตรวจสอบแต่ละกรณีต้องอาศัยเอกสารหลักฐานจากผู้ประกอบวิชาชีพ ซึ่งเป็นเรื่องยากที่ผู้บริโภคจะได้มาเพื่อพิสูจน์หักล้าง ยิ่งไปกว่านั้น การที่แพทย์ เภสัชกร และบุคลากรทางการแพทย์ให้ความรับผิดชอบในการปกป้องวิชาชีพของตนมากกว่าการปกป้องผู้บริโภค กำลังกลายเป็นเรื่องที่ยอมรับได้มากขึ้นในสังคม

อย่างไรก็ตาม การทำงานคุ้มครองผู้บริโภคในลักษณะที่ให้ความสำคัญกับสิทธิผู้บริโภค สิทธิผู้ป่วย ก็มีแนวโน้มที่มีความสำคัญมากขึ้น ดังเห็นได้จากการทำงานขององค์กรภาคเอกชน เช่น มูลนิธิเพื่อผู้บริโภค สภาทนายความ รวมทั้ง กลุ่มของผู้บริโภคเองโดยตรง อาทิ กลุ่มผู้ติดเชื้อเอชไอวี/เอดส์ ส่วนรัฐก็ให้การสนับสนุนเรื่องสิทธิผู้บริโภคเพิ่มมากขึ้น แต่ถึงอย่างไร เรื่องนี้ก็ยังมิใช่เป็นเรื่องรอง มีใช้หลักการสำคัญในการดำเนินงานคุ้มครองผู้บริโภคไทย การคุ้มครองผู้บริโภคของไทยนั้นส่วนใหญ่ยังเป็นการดำเนินงานภายใต้ขอบเขตของกฎหมายและจรรยาบรรณวิชาชีพ หากเรื่องใด กฎหมายหรือมาตรฐานวิชาชีพมิได้ระบุไว้ก็มักไม่มีการดำเนินการ ส่วนเจ้าหน้าที่ของรัฐรวมทั้งนักการเมืองก็เป็นผู้มีอำนาจ

สูงสุดในการตัดสินใจเลือกว่าตนจะดำเนินการเรื่องใดหรือไม่ดำเนินการเรื่องใดได้อิสระ ในหลายเรื่องก็มีได้คำนึงถึงผู้บริโภคมากนัก

สำหรับหลักการสุดท้าย หรือการคุ้มครองผู้บริโภคตามระบบยานั้น แม้เป็นหลักการที่ช่วยให้มองเห็นกระบวนการทำงาน บทบาท และหน้าที่ของผู้ปฏิบัติงานต้องรับผิดชอบทั้งระบบได้อย่างชัดเจน ทำให้หลักการดังกล่าวมีข้อได้เปรียบที่สามารถนำไปใช้เพื่อจัดทำเป็นนโยบายและแผนในการคุ้มครองผู้บริโภคด้านยาและสุขภาพได้ดี อย่างไรก็ตามหลักการนี้ไม่มีมาตรการใดที่สามารถจูงใจให้แพทย์ เภสัชกร และบุคลากรสาธารณสุขอื่นๆ เข้ามารับผิดชอบการดำเนินงานคุ้มครองผู้บริโภคเพิ่มมากขึ้น เมื่อพิจารณาในแง่นี้ หลักการดังกล่าว จึงเป็นประโยชน์เฉพาะในการวิเคราะห์ภาพกว้างให้เห็นปัญหาและกิจกรรมการดำเนินงานที่ต้องทำ ไม่อาจนำมาใช้เพื่อสร้างความรับผิดชอบต่องานคุ้มครองผู้บริโภคให้เพิ่มมากขึ้นได้

เมื่อหลักการในการคุ้มครองผู้บริโภค รวมทั้งการปฏิบัติงานที่ผ่านมาคงเน้นและให้ความสำคัญในเรื่องของการบริหารจัดการเพื่อให้เป็นระบบการคุ้มครองผู้บริโภคที่สมบูรณ์มากกว่าการสร้างระบบเพื่อการคุ้มครองผู้บริโภคหรือผู้ป่วย หลักกรรมจะสามารถมีบทบาทในการช่วยเสริมสร้างความรับผิดชอบให้แก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งประกอบไปด้วย เจ้าหน้าที่ของรัฐ แพทย์และบุคลากรทางการแพทย์ได้ หรือไม่ อย่างไร

ส่วนที่สาม : การประยุกต์หลักกรรม

กับการคุ้มครองผู้บริโภคด้านยาและสุขภาพ

ก่อนที่จะได้พิจารณาถึงแนวทางการประยุกต์หลักกรรม จะเริ่มจากพิจารณาถึงปัญหาที่มีการถกเถียงกันมากที่สุดในเรื่องกรรมเสียก่อน ปัญหาดังกล่าวได้แก่ ปัญหาที่ว่า *ทำดี ได้ดี ทำชั่ว ได้ชั่ว* ซึ่งมีผู้โต้แย้งว่า *ทำดี ได้ดีมีที่ไหน ทำชั่ว ได้ดีมีถมไป* แม้ว่าในเรื่องนี้จะข้อยุติที่คลี่คลายในระดับหนึ่งโดยเฉพาะในส่วนที่ชี้ให้เห็นเป็นการประยุกต์หลักกรรมมาอธิบายอย่างที่ไม่ถูกต้อง โดยมีท่านผู้รู้หลาย

ท่าน อาทิ พระพยอม กัลยาโณ ที่ได้ชี้ให้เห็นว่า การทำดีย่อมได้รับความดี ตอบแทน มีโช ทำดี แล้วได้ดี ในความหมายของ ลาภ ยศ สรรเสริญ ประโยชน์ หรือสิ่งที่เราอยากได้

พระธรรมปิฎกได้อธิบายขยายความให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ผลของกรรมนั้น อาจแบ่งได้เป็น 4 ระดับ คือ **ระดับภายในจิตใจ** กรรมทำให้เกิดผลในจิตใจ มีการสั่งสมกุศลธรรม และอกุศลธรรมได้ และมีอิทธิพลปรุงแต่งวิธีคิดให้เป็นสุขเป็นทุกข์ **ระดับบุคลิภาพ** กรรมทำให้เกิดการเสริมสร้างนิสัยอย่างใดอย่างหนึ่ง เนื่องจากไปปรุงแต่งความประพฤติ ทำดี และการแสดงออก **ระดับวิถีชีวิตบุคคล** กรรมทำให้เกิดผลสนองตอบด้านกายภาพจากสังคมและบุคคลอื่น ๆ เช่น ความสำเร็จ ลาภ ยศ สรรเสริญ หรือความสูญเสีย เป็นต้น **ระดับสังคม** เป็นกรรมที่เกิดจากการกระทำของบุคคลหลาย ๆ คน ซึ่งส่งผลเป็นความเจริญหรือความเสื่อมของสังคม

การอธิบายในลักษณะนี้ พระธรรมปิฎกได้ชี้ให้เห็นอีกด้วยว่าผลที่เกิดขึ้นเฉพาะสองระดับแรกเท่านั้น ที่เป็นผลของกรรมที่มาจากหลักกรรม ส่วนผลของกรรมในสองระดับหลังนั้น เป็นผลของกรรมที่มีเรื่องทางสังคมเข้ามาเกี่ยวข้อง ผลของการกระทำกรรมดีของบุคคลใดบุคคลหนึ่งจะนำไปสู่ความสำเร็จ ลาภ ยศ สรรเสริญหรือไม่อย่างไรนั้น ขึ้นกับว่าสังคมนั้นยกย่องสรรเสริญหรือให้ความสำคัญกับเรื่องนั้นอย่างไร มิใช่เป็นผลมาจากกรรมหรือการกระทำแต่เพียงอย่างเดียว ซึ่งการที่จะกำหนดกฎเกณฑ์ให้ได้ความดีอย่างที่สังคมยกย่องหรือไม่นั้น เป็นเรื่องที่เกินขอบเขตของหลักกรรม นอกจากนี้หากพิจารณาตามหลักการของพุทธศาสนาแล้ว การสนับสนุนให้บุคคลทำกรรมดีก็มีใช่เพื่อหวังให้ได้รับผลของกรรมในระดับสังคม เนื่องจากผลที่ว่ามันเปลี่ยนแปลงได้ ไม่จีรังยั่งยืน ในทางตรงกันข้าม พุทธศาสนามีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนของการสนับสนุนให้ละเว้นกรรมชั่ว ทำแต่กรรมดี และทำจิตใจให้ผ่องแผ้ว เพื่อให้เราก้าวไปสู่สิ่งที่เหนือชั้นกว่าการทำกรรมดี กรรมชั่ว คือ การไปให้พ้นทุกข์

ด้วยเหตุนี้ การนำหลักการตามหลักพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้ จึงจำเป็นต้องเข้าใจและตระหนักถึง วัตถุประสงค์หลักของพุทธศาสนาเป็นสำคัญ มิฉะนั้นแล้ว อาจทำให้การประยุกต์ใช้หลักการเหล่านี้ไขว้เขว แล้วนำไปสู่ข้อสรุปที่ผิดพลาดโดยไม่ยุติธรรมว่าการประยุกต์ใช้หลักการตามแนวพุทธนี้ไม่ได้ผล เพราะไม่ทำให้เกิดผลของกรรมในรูปของความสำเร็จ ลาภ ยศ สรรเสริญอย่างที่ตั้งคมในปัจจุบันยกย่อง เป็นต้น

การอธิบายผลของกรรมดังกล่าวข้างต้น เป็นการประยุกต์ใช้ที่พบบ่อยในสังคมไทยที่แม้มีความชัดเจนดี แต่ในปัจจุบันก็อาจไม่ช่วยเสริมสร้างให้เกิดความรับผิดชอบได้มากขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากการเน้นย้ำเฉพาะผลของกรรมดี กรรมชั่ว ซึ่งคนไทยส่วนใหญ่มักคิดว่าตนเข้าใจดีแล้ว ทั้ง ๆ ที่เข้าใจเพียงเรื่องคำสอนว่าให้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ด้วยการกระทำความดีเท่านั้น เราไม่ได้ถูกเสริมสร้างความเข้าใจไปจนถึงระดับของการทำให้กรรมสิ้น หรือการอยู่เหนือกรรม ซึ่งเป็นเป้าหมายที่แท้จริงของพุทธศาสนา

ดังนั้น ก่อนที่จะได้นำเสนอถึงแนวทางการประยุกต์ หลักกรรมในการคุ้มครองผู้บริโภค เราจำเป็นต้องทำความเข้าใจถึงวัตถุประสงค์หลักและวิธีการพื้นฐานที่สำคัญๆ ของพุทธศาสนาเสียก่อน หลังจากนั้นจะได้อธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนา กรรม และการคุ้มครองผู้บริโภคด้านยาและสุขภาพ และแนวทางการประยุกต์ใช้ หลักกรรมให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

หลักพื้นฐานที่สำคัญของพุทธศาสนา

กรรม และการประยุกต์ใช้เบื้องต้น

แม้ว่าพุทธศาสนาจะเป็นศาสนาที่ถือกันว่าเป็นศาสนาประจำชาติไทย หากแต่คนไทยส่วนใหญ่ก็ไม่เข้าใจถึง วัตถุประสงค์ที่แท้จริงของพุทธศาสนา ไม่สามารถระบุได้อย่างชัดเจนว่าพุทธศาสนาสอนอะไร ในเรื่องนี้ ท่านพุทธทาสอธิบายโดยอ้างถึงพุทธวจนะไว้ว่า^{๑๒}

“แต่ก่อนก็ดี เคียวนี่ก็ดี เรามิบัญญัติกันแต่เรื่องทุกข์กับ คับทุกข์เท่านั้น”

นอกจากนั้น ท่านยังอธิบายด้วยอีกว่า การดับทุกข์ใน พุทธศาสนาเกิดขึ้นได้เมื่อดับทุกข์ที่ต้นเหตุ ไม่ใช่การจัดการที่ตัวทุกข์ ไม่ใช่การดับที่ตัวทุกข์ ซึ่งได้แก่ ความ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ความพยายามที่จะไปดับที่ตัวทุกข์นั้น จะไม่มีทางที่ทำให้ทุกข์สิ้นสุด แต่การดับทุกข์ที่ต้นเหตุคือ การไปดับที่กิเลสต้นเหตุที่จิตใจของเราปรุงแต่งขึ้นเอง เมื่อปราศจากกิเลส ชีวิตก็จะร่มเย็นเป็นสุข เพราะไม่ วนเวียนอยู่กับ กิเลส กรรม และผลของกรรมที่เรียกว่า วิบาก หลุดพ้น เป็นอิสระจากการวนเวียนอยู่กับวงจรของ กิเลส-กรรม-วิบาก

เมื่อพิจารณาเช่นนี้ ก็อาจทำให้เข้าใจว่าหลักการของ พุทธศาสนานั้น มุ่งเฉพาะการดับทุกข์ให้แก่ตนเองเท่านั้น หากโดยข้อเท็จจริงแล้ว พระพุทธเจ้าทรงต้องการ ช่วยเหลือผู้อื่นให้ดับทุกข์ด้วย นอกจากทรงพากเพียร แสวงหาสัจธรรมมาใช้ดับทุกข์แล้ว ตลอดพระชนม์ชีพก็ ทรงทำหน้าที่ในการช่วยเหลือผู้อื่นให้ดับทุกข์ หน้าที่ของ ชาวพุทธจึงมิได้หยุดเฉพาะที่การดับทุกข์ของตนเองเท่านั้น หากต้องครอบคลุมถึงการช่วยเหลือผู้อื่นให้ดับทุกข์ด้วย

เมื่อหลักการเป็นเช่นนี้ การคุ้มครองผู้บริโภคด้านยา และสุขภาพ เพื่อช่วยให้ผู้ป่วยพ้นทุกข์จึงเป็นหน้าที่และความรับผิดชอบของชาวพุทธด้วย อย่างไรก็ตาม ความ พยายามในการดับทุกข์ที่ผ่านมาของการคุ้มครองผู้บริโภค นั้นมุ่งที่ตัวทุกข์ คือความเจ็บป่วย มิใช่ที่ตัวต้นเหตุแห่ง ทุกข์ รวมทั้งการทำงานก็เป็นเรื่องที่แยกตัวผู้ปฏิบัติงาน ออกจากตัวผู้บริโภค การปฏิบัติงานไม่มีผลต่อการพัฒนา ความเข้าใจในเรื่องชีวิตจิตใจของผู้ใด ทั้งนี้ส่วนหนึ่งเป็น เพราะหลักการงานคุ้มครองผู้บริโภคที่มีอยู่เป็นเรื่องของ การบริหารงาน บริหารนโยบาย จึงมิได้พิจารณาความ เจ็บป่วยของผู้บริโภค ผู้ป่วย เป็นความทุกข์ที่มนุษย์ รวม ตลอดถึงสรรพชีวิตมีส่วนร่วมกัน ทำให้การทำงานที่ผ่านมามิได้ ให้ความสนใจกับการดับทุกข์ที่ตัวต้นเหตุแห่งทุกข์แต่อย่างใด

^{๑๒} พุทธทาส ภิกขุ พุทธศาสนาคืออะไร ธรรมสภา: 2542 หน้า117-119.

ในทำนองกลับกัน พุทธศาสนากลับเห็นว่าการดับทุกข์ ที่งานคุ้มครองผู้บริโภคเห็นเป็นเรื่องหลัก เป็นการดับทุกข์แบบชั่วคราวเท่านั้น ไม่ใช่การดับทุกข์ที่ต้นเหตุ เมื่อเป็นเช่นนี้ การนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์เพื่อการคุ้มครองผู้บริโภคที่เหมาะสมจึงควรให้ความสำคัญกับการดับทุกข์ที่ตัวต้นเหตุมากขึ้น แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่าเราจะต้องยุติงานคุ้มครองผู้บริโภคและเปลี่ยนแปลงบทบาทของผู้ปฏิบัติงานให้มาทำหน้าที่ช่วยดับทุกข์ที่ต้นเหตุในแบบเดียวกับงานดับทุกข์ของพุทธศาสนา

จากการที่พุทธศาสนาสอนไว้อย่างชัดเจนว่าต้นเหตุแห่งทุกข์นี้มีที่มาจากกิเลส ตามวงจรของกิเลส-กรรม-วิบาก การประยุกต์ใช้หลักการตามแนวพุทธ จึงควรให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการควบคุมกิเลส เพื่อช่วยให้เกิดการดับทุกข์ที่ต้นเหตุให้ได้ในที่สุด การประยุกต์หลักกรรมเข้ามาใช้ในการคุ้มครองผู้บริโภคด้านยาและสุขภาพ ก็อาจดำเนินการได้อย่างหลากหลายเพื่อให้เกิดการจัดการกิเลสที่เป็นต้นเหตุแห่งทุกข์ ซึ่งมีได้ดำรงอยู่แต่ชีวิตผู้บริโภคเท่านั้น หากดำรงอยู่ทั้งในชีวิตของผู้ปฏิบัติงานรวมทั้งในหลักการดำเนินการคุ้มครองผู้บริโภคด้วย การประยุกต์หลักกรรมมาใช้ จึงอาจเป็นการประยุกต์ใช้เพื่อตรวจสอบกิจกรรม งาน หรือ หลักการส่วนหนึ่ง กับการประยุกต์ใช้เพื่อวิเคราะห์ตรวจสอบในระดับบุคคลอีกส่วนหนึ่ง

สำหรับการประยุกต์ใช้วิเคราะห์และตรวจสอบกิเลสในระดับกิจกรรมหรืองาน ก็อาจหมายถึงการพิสูจน์ตรวจสอบว่าในกิจกรรมหรืองานที่ดำเนินการอยู่นี้เป็นผลมาจากกิเลสตัวใดเข้าไปร่วมด้วยหรือไม่ เมื่อมีกิเลสเข้าไปได้ก่อให้เกิดกรรมและผลของกรรมหรือวิบากอย่างไร

ส่วนการประยุกต์ใช้ในระดับหลักการ อาทิ หลักการคุ้มครองผู้บริโภคตามหลักวิชาการ ก็ต้องให้ความสำคัญกับการพิสูจน์ ตรวจสอบเพิ่มมากขึ้นว่า มีกิเลสตัวใดเข้าไปอยู่ในวิชาการทางการแพทย์บ้าง ในที่นี้ โมหะ อาจเป็นกิเลสตัวสำคัญเราที่หาทางควบคุมมิให้ ตัวโมหะ เป็นใหญ่

เข้าไปมีบทบาทในการตัดสินใจแทนแพทย์ เกศชกร หรือบุคลากรสาธารณสุข

ในทำนองเดียวกัน การคุ้มครองผู้บริโภคที่เน้นในเรื่องของการบริหารจัดการด้วยหลักกฎหมายและจรรยาบรรณวิชาชีพ ที่เดิมเข้าใจว่าเป็นหลักการเหล่านี้มีความเป็นธรรมอยู่แล้ว ก็ควรได้รับการตรวจสอบว่าให้ความสำคัญกับกิเลสมากน้อยเพียงใด มีกระบวนการใดที่จะช่วยถอดถอนกิเลสให้ลดลงได้บ้าง โมหะ หรือการยึดมั่นถือมั่นว่ากฎหมายเป็นตัวแทนแห่งความยุติธรรมสูงสุดที่อาจลดลง การบิดเบือนกฎหมายด้วยการตีความการอยู่ประจำร้านขายยาของเภสัชกรที่อาจได้รับการวิเคราะห์ให้เห็นว่าเป็นความเห็นแก่ตัว กฎหมายสิทธิบัตรที่อาจได้รับการตีแผ่แก่สาธารณะว่าเป็นกฎหมายที่มุ่งสร้างการผูกขาดเพื่อธุรกิจยาอย่างไร โดยการชี้ถึง ความเห็นแก่ตัว ความโลภ ให้ชัดเจนขึ้น

ส่วนหลักการคุ้มครองผู้บริโภคที่เน้นการพิจารณาถึงระบบยา ซึ่งปรากฏเป็นรูปธรรมในรูปของวิสัยทัศน์ นโยบาย หรือแนวทางการปฏิบัติของหน่วยงานต่าง ๆ ก็ต้องพิสูจน์ ตรวจสอบหากิเลสที่ดำรงอยู่เป็นเรื่อง ๆ ไปในวิสัยทัศน์ นโยบาย ตลอดจนแนวทางการปฏิบัติต่อไป

ในความเป็นจริงแล้ว การประยุกต์ใช้หลักกรรมเพื่อช่วยให้ผู้บริโภคได้เห็นวงจรของกิเลส กรรม และวิบาก มีลักษณะที่ค่อนข้างสอดคล้องกับการทำงานของหน่วยงานด้านสุขภาพไทยอยู่มาก อาทิ โครงการ อย.น้อย ที่ปัจจุบันมักมีการวิเคราะห์ให้ผู้บริโภคเห็นอยู่เสมอ ๆ ว่า ตัวผู้บริโภคถูกโฆษณาหลอกลวงได้อย่างไร ซึ่งเป็นการวิเคราะห์กรรมในระดับกายกรรมและวจีกรรมเท่านั้น ส่วนใหญ่ยังมิได้มีการวิเคราะห์ถึงระดับมโนกรรมของผู้ที่เกี่ยวข้อง หากประยุกต์ให้เห็นวงจรของกิเลส กรรม วิบาก ก็อาจช่วยให้เห็นถึงกิเลส คือความโลภ ความหลง ที่เกิดขึ้นในจิตใจของบุคลากรที่เกี่ยวข้องได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ทำให้ไม่โลภ ไม่หลง หรือทำผิดซ้ำซ้อนง่าย ๆ

ดังได้กล่าวแล้วว่าการประยุกต์ใช้หลักกรรมนี้อาจทำได้กับระดับบุคคล ซึ่งนอกจากตัวผู้บริโภคแล้ว ก็อาจทำกับ

ตัวผู้ปฏิบัติงานคุ้มครองผู้บริโภคได้ด้วย โดยที่เรื่องนี้อาจมีใช่เรื่องใหม่เอี่ยมทั้งหมดเพราะในปัจจุบัน ประเทศตะวันตกหลายประเทศก็ได้ให้ความสำคัญกับการประกาศแสดงผลประโยชน์ทับซ้อนส่วนตนมากขึ้น โดยมากมักนำหลักการนี้มาใช้ในลักษณะที่มุ่งให้ผู้ปฏิบัติงานโดยเฉพาะผู้บริหารระดับสูงได้ประกาศแสดงตัวตนให้แก่สาธารณชนได้โอกาสรับรู้และร่วมในการตรวจสอบว่าผู้บริหารระดับสูงท่านใดมีผลประโยชน์เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ท่านกำลังมีอำนาจรับผิดชอบอยู่หรือไม่ แม้แต่ในการนำเสนอบทความวิชาการทางการแพทย์ ในวารสารระดับแนวหน้า อย่างเช่น The British Medical Journal ก็กำหนดให้ประกาศการแสดงตัวตนของผู้เขียนบทความหนึ่ง ๆ ให้ชัดเจนยิ่งขึ้นว่า นักเขียนท่านนั้นมีผลประโยชน์ทับซ้อนอย่างไรกับบริษัทยาหรือไม่ โดยกำหนดให้ใส่ไว้ท้ายบทความทุกครั้ง เพื่อแสดงความรับผิดชอบต่อการทำงานของตนให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ในทางปฏิบัติ การประยุกต์หลักการเพื่อแสดงกิเลสของตนต่อสาธารณชนหรือในวงกว้าง ก็อาจเป็นเรื่องที่ยากแก่การยอมรับในสังคมในระยะแรก แต่ก็มิได้หมายความว่าบทความนี้มุ่งสนับสนุนเฉพาะการเปิดเผยกิเลสให้เห็นชัดเจนในวงกว้างเท่านั้น เพราะโดยหลักการของพุทธศาสนาแล้ว การเรียนรู้และทำความเข้าใจและขัดเกลากิเลสของตนเป็นเรื่องที่ชาวพุทธพึงปฏิบัติให้เป็นประจำอยู่แล้ว โดยไม่จำเป็นต้องให้บุคคลอื่นมาจับผิดตนหรือสังคมสร้างเงื่อนไขใด ๆ มาบีบบังคับ การประยุกต์หลักการในลักษณะนี้ ทุกคนอาจบริหารจัดการได้เองทั้งหมด ในส่วนที่ท่านทำโดยลำพัง ก็อาศัยหลักการที่เรียกว่า โยนิโสมนสิการมาร่วมพิจารณาทำความเข้าใจตนเองเพิ่มขึ้น หรือหากต้องการให้มีผู้อื่นร่วมด้วยก็อาจใช้นาเอาหลักกัลยาณมิตรมาใช้ จัดให้มีญาติสนิทมิตรสหายเข้าร่วมขบวนการก็ย่อมทำได้ เพราะต่างจัดเป็นกุศลกรรมดีที่สมควรสนับสนุนให้ปฏิบัติอย่างยิ่ง และหากปฏิบัติได้ก้าวหน้าก็อาจพัฒนามาสู่ขั้นของการประยุกต์ใช้เพื่อให้สังคมนำได้ด้วย

หลักการที่สำคัญของพุทธศาสนา

อริยมรรค และการประยุกต์ใช้เพื่อให้สังคมนำ

ดังที่ได้นำเสนอมาโดยตลอดว่า การประยุกต์หลักการตามที่ถูกกล่าวข้างต้น ยังไม่สามารถนำไปสู่การสังคมนำตามแนวพุทธ หรือการสังคมนำได้ เพราะถึงแม้เป็นการประกอบกรรมดี มุ่งตรวจสอบกิเลสและลดละการเบียดเบียนผู้อื่น โดยยังขาดความรู้หรือปัญญาที่จะเข้าใจความเป็นจริงของโลกได้อย่างแท้จริง ก็ต้องยึดมั่นในหลักความดีเพื่อให้เจตนาดีเป็นตัวบังคับตน ก็อาจผิดพลาดและนำไปสู่ความทุกข์ได้ แม้แต่ความทุกข์ที่เกิดจากความยึดมั่นถือมั่นว่าทำดีแล้วไม่ได้ดี ทำให้หลักการในพุทธศาสนาไปสู่การทำความดีให้สังคมนำได้ แม้แต่เจตนาดี เพื่อมิให้เกิดกรรมและนำไปสู่การเกิดวิบากตามมา การปฏิบัติตามหลักอริยมรรค หรือมรรคมีองค์แปด จึงมีความหมายมากขึ้น เพราะทำให้การกระทำที่เกิดขึ้นเป็นไปโดยถูกต้องเนื่องจากมีสติและปัญญามากำกับแทน มิใช่หยุดเฉพาะระดับที่มุ่งตรวจสอบกิเลสของตนเท่านั้น

การปฏิบัติกรรมตามหลักอริยมรรคเพื่อให้สังคมนำนี้เป็นหลักการของการปฏิบัติกรรมที่ถูกต้องที่สุด โดยพุทธศาสนาเรียกกรรมลักษณะนี้ว่า สัมมา ซึ่งประกอบไปด้วย สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากรรมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ

แม้ว่าคำว่า สัมมา หมายถึง ความถูกต้อง แต่คำนี้เมื่อใช้กับหลักอริยมรรคแล้ว จะมีความหมายพิเศษกว่าการทำความอื่น ๆ แม้แต่การทำความที่เรียกได้ว่าเป็น กุศลกรรม เพราะมุ่งปฏิบัติเพื่อให้เข้าใจใคร่ลักษณะ หรือหลักความจริงของโลกด้วยปัญญา ส่วนการที่พุทธศาสนาให้ความสำคัญกับใคร่ลักษณะที่ประกอบไปด้วย **อนิจจัง อนัตตา ทุกขัง** ก็เพราะหลักการนี้ช่วยให้พ้นทุกข์ได้ง่ายขึ้น เนื่องจากทำให้เราเข้าใจได้อย่างลึกซึ้งหรือมีปัญญาว่าทุกสิ่งทุกอย่างในโลกนี้ล้วนแต่ไม่เที่ยงแท้ มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา แม้แต่สิ่งที่ทุกคนยึดมั่นว่าเป็น

ตัวตนของตนเอง จนก่อให้เกิดเป็นความขัดข้อง ขัดแย้ง หรือทุกข์นั่นเอง

ในการเดินทางสู่ความเข้าใจความเป็นจริงของโลกที่เพิ่มขึ้น พุทธศาสนาได้วางหลักการเรียนรู้ความจริงไว้ เรียกว่า ไตรสิกขา ที่ประกอบไปด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นหลักการเดียวกันกับหลักอริยมรรค แต่ทำให้เป็นหมวดหมู่และมีขั้นตอนที่ชัดเจนขึ้น โดยในกลุ่มของศีล ประกอบไปด้วยสัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ ในกลุ่มของสมาธิ ประกอบไปด้วยสัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ และในกลุ่มของปัญญาประกอบไปด้วย สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ

เมื่อพิจารณามาดังนี้ จะเข้าใจได้ชัดเจนว่าหลักอริยมรรคที่กล่าวข้างต้น เป็นเรื่องที่เกินขอบเขตของเรื่องกรรมและการประยุกต์ใช้หลักกรรม ทั้งนี้เพราะการปฏิบัติตามหลักอริยมรรคนั้น เกิดขึ้นจากความเข้าใจหรือการเกิดขึ้นของปัญญา แต่ที่ผู้เขียนนำเสนออย่างย่อไว้ข้างต้น ก็เพื่อให้เกิดความเข้าใจในเรื่องกรรมตามแนวพุทธที่สมบูรณ์ขึ้น รวมทั้งเพื่อให้ผู้บริโภคและผู้ปฏิบัติงานคุ้มครองผู้บริโภคสามารถนำหลักกรรมตามแนวพุทธเข้ามาประยุกต์ใช้โดยไม่สะดุดหยุดอยู่ แต่พัฒนาต่อไปจนถึงขั้นมีปัญญา จนเข้าใจเหตุแห่งทุกข์ได้อย่างลึกซึ้ง ซึ่งก็เป็นระดับที่ไม่จำเป็นต้องมีการประยุกต์ใช้หลักกรรมอีกต่อไป ความเข้าใจในเรื่องกรรมถูกต้องสมบูรณ์ ในขณะที่เดียวกัน ความรับผิดชอบที่จะคุ้มครองดูแลชีวิตตนและผู้อื่นก็เกิดขึ้น เพราะปัญญา ซึ่งมีความยั่งยืนและถาวรกว่าการสร้างให้เกิดความรับผิดชอบจากหลักกรรม

ส่วนที่ 4: สรุปความ

หลักกรรมตามแนวพุทธ หรือ กฎแห่งกรรม นี้มีความแตกต่างจากกฎเกณฑ์ทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นกฎหมายหรือหลักจริยธรรมแห่งวิชาชีพ ความแตกต่างนี้ มีสาระสำคัญอยู่ที่ความเป็นกฎแห่งธรรมชาติที่ไม่อาจเปลี่ยนแปลง กฎนี้จึงไม่ขึ้นกับบริบททางสังคมที่ว่าด้วยขนบธรรมเนียมประเพณี หรือคุณค่าใด ๆ ของแต่ละ

สังคม ส่วนกฎหมายหรือหลักจริยธรรมจะถูกต้องเหมาะสมอย่างไรนั้นเป็นเรื่องที่แต่ละสังคมจะให้คุณค่าแก่เรื่องนั้น ๆ ว่าเป็นอย่างไร ยกตัวอย่างในเรื่องของกฎหมายการอนุญาตให้ทำแท้งได้โดยเสรี เราจะพบได้ว่าในขณะที่บางประเทศอนุญาตให้มีการทำแท้งโดยเสรี ทั้งๆ ที่มีกฎหมายหลัก ระบุชัดเจนว่าการทำร้าย การทำอันตรายผู้อื่นจนถึงขั้นเสียชีวิตเป็นความผิดร้ายแรง แต่ในหลายประเทศ รวมทั้งประเทศไทยไม่อนุญาตให้มีการทำแท้งโดยเสรีเพราะถือว่าการทำร้าย การทำลายชีวิต อย่างไรก็ตาม ประเทศไทยก็ยอมรับหลักการลงโทษตามกฎหมายในขั้นสูงสุด ยินยอมให้มีการประหารชีวิตได้ โดยถือความเป็นไปตามหลักของความยุติธรรม เมื่อพิจารณาหลักการเหล่านี้ ย่อมเห็นได้ว่าล้วนเป็นหลักการ หรือกฎเกณฑ์ที่สังคมกำหนดขึ้นมาเอง มิใช่กฎเกณฑ์สากลที่มีความถูกต้องแน่นอนเชื่อถือได้จริง ๆ จึงแปรเปลี่ยนหลากหลายได้ ซึ่งแตกต่างกับกฎแห่งกรรมในพุทธศาสนาที่เป็นกฎธรรมชาติ เป็นกฎสากลในความหมายที่แท้จริง ไม่ขึ้นกับบริบททางสังคม หรือระบบคุณค่าใด ๆ ของสังคมนั้น ๆ และเป็นกฎที่ไม่อาจเปลี่ยนแปลงได้ กรรมและผลของกรรมหรือการกระทำย่อมเป็นของบุคคล ผู้กระทำการเสมอ ผู้กระทำการจะให้ความสนใจรับผิดชอบการกระทำของตนหรือไม่ก็ตาม แต่ในที่สุดแล้วผู้นั้นรวมถึงสังคมนั้น ย่อมรับผลตามกฎแห่งกรรมที่เป็นกฎแห่งธรรมชาติเสมอ เมื่อพิจารณาในลักษณะนี้กฎแห่งกรรมจึงเป็นกฎที่ดำรงความยุติธรรมสูงสุดและอยู่เหนือกฎหมายหรือกฎเกณฑ์ทางจริยธรรมใด ๆ ที่มนุษย์บัญญัติขึ้น ความเข้าใจในเรื่องหลักกรรมจึงสามารถเสริมสร้างความรับผิดชอบให้ผู้กระทำการได้ เพราะมีความหมายถึงสองชั้น ในชั้นแรกเป็นความหมายในฐานะของมนุษย์ที่สามารถกำหนดชะตาชีวิตของตนเองได้จากการกระทำ และในชั้นที่สองเป็นความหมายในการคุ้มครองปกป้องตนเองและสังคมที่ตนดำรงอยู่ มียอมให้เกิดผลร้ายจากการกระทำของตนเอง และต้องการให้เกิดผลดี มุ่งทำแต่กรรมดี ละเว้นกรรมชั่ว

คำสอนในเรื่องหลักกรรมตามแนวพุทธในลักษณะที่กล่าวข้างต้น จึงมีความสำคัญมาก และยังสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับหลักการคุ้มครองผู้บริโภคด้านยาและสุขภาพ โดยสามารถให้การวิเคราะห์ในระดับมโนกรรมจนเห็นกิเลสของตนได้ จึงสามารถใช้เสริมสร้างความรับผิดชอบในงานคุ้มครองผู้บริโภคให้เพิ่มมากขึ้น โดยการเฝ้าระวังกิเลสของตนมิให้มาเบียดเบียนสร้างความเดือดร้อนให้แก่ตนเองหรือผู้อื่น

หลักการในการตรวจสอบและเฝ้าระวังกิเลสนี้ อาจประยุกต์ใช้ได้กับบุคคล หลักการ หรือแม้แต่นโยบายต่างๆ ได้ด้วย ซึ่งนับเป็นหลักการทางจริยธรรมที่มีเหตุผลครอบคลุม เป็นระบบ และก็สามารถนำไปปฏิบัติได้ง่าย และที่สำคัญสำหรับการเป็นชาวพุทธ การประยุกต์หลักกรรมเพื่อใช้ในงานคุ้มครองผู้บริโภคนี้ ควรให้ความสำคัญกับการปฏิบัติที่ระดับต้นเหตุแห่งทุกข์เช่นเดียวกับการดับทุกข์ตามหลักพุทธธรรม ซึ่งย่อมทำให้ผู้ปฏิบัติงานมีโอกาสนำไปพัฒนาตนไปสู่เป้าหมายปลายทางในแบบพุทธคือสังขารมและสันทุกข์ ได้ง่ายและรวดเร็วขึ้น ๐